

Stednavne i Skanderup Sogn.

Af Assistent ved „Dansk Folkemindesamling“ *Aug. Fr. Schmidt*,
København.

Det er almindeligt, at de Steder, hvor Menneskene færdes, får Navn. Det er ikke alene Byer og Gårde, der får Navne, men der gives ofte Navne til hver Mark, Eng, Mose, Bakke og Dal; ja Gærder og Veje kan også få deres Navne, og det tit et Navn, der udtrykker det for vedkommende Lokalitet ejendommelige.

Gennem Undersøgelsen af alle Stednavne kan man bestemme meget med Hensyn til vort Lands Bebyggelse og Sprog. Navnegivningen kan også afspejle Folks Karaktertræk — både i Fortid og Nutid. Nu til Dags forsvinder en stor Mængde af de gamle Marknavne. Nu får Markerne Numre, og meget karakteristisk forsvinder med denne Navnegivning.

Blandt vore ældste Stednavne er Landsbynavnene. Disse inddeles i Alder efter Endelserne.

De med Endelsen —inge (Brejninge) er de ældste Bebyggelser. Dernæst kommer Endelsen —lev (Gårsløv), så —løse (Vanløse) og —sted (Vedsted).

Ved År 1000 (ef. Kr.) var Landsbynavne med disse Endelser de herskende, og man kan derudfra nu omtrent se, hvor meget af vort Land der *da* var opdyrket og bebygget.

I Tiden fra ca. År 900—1200 vokser Folkemæng-

den stærkt. Stormændene og deres Sønner drager på Vikingetog. Bønderne derimod forbliver fredeligt hjemme og rydder Skove, opdyrker Ødemarkerne og indretter de nye Landsbyer og Bosteder, der har Endelserne —strup, —rup, —drup, —trup, og senere —bol, —bøl og —rød, og disse Landsbyer blev der i Hundredevis af rundt i vort Land. Det er —thorp-Byerne, der nu fremstaar. Thorp-Byen er opstået på en ældre Bys (Adelbyens) Udmærket. Ærkebiskop Andreas Sunesøn siger, at „et Thorp er en By, der vides at være opstået af en anden.“ I „Jydske Lov“ står der: „Thorp er bragt i Stand af Mark.“ På Oldnordisk betyder *thyrpask* „at flokke sig“; thorp betyder altså egentlig „en Klynge“, „en Flok“ (af Bønder eller Gårde).

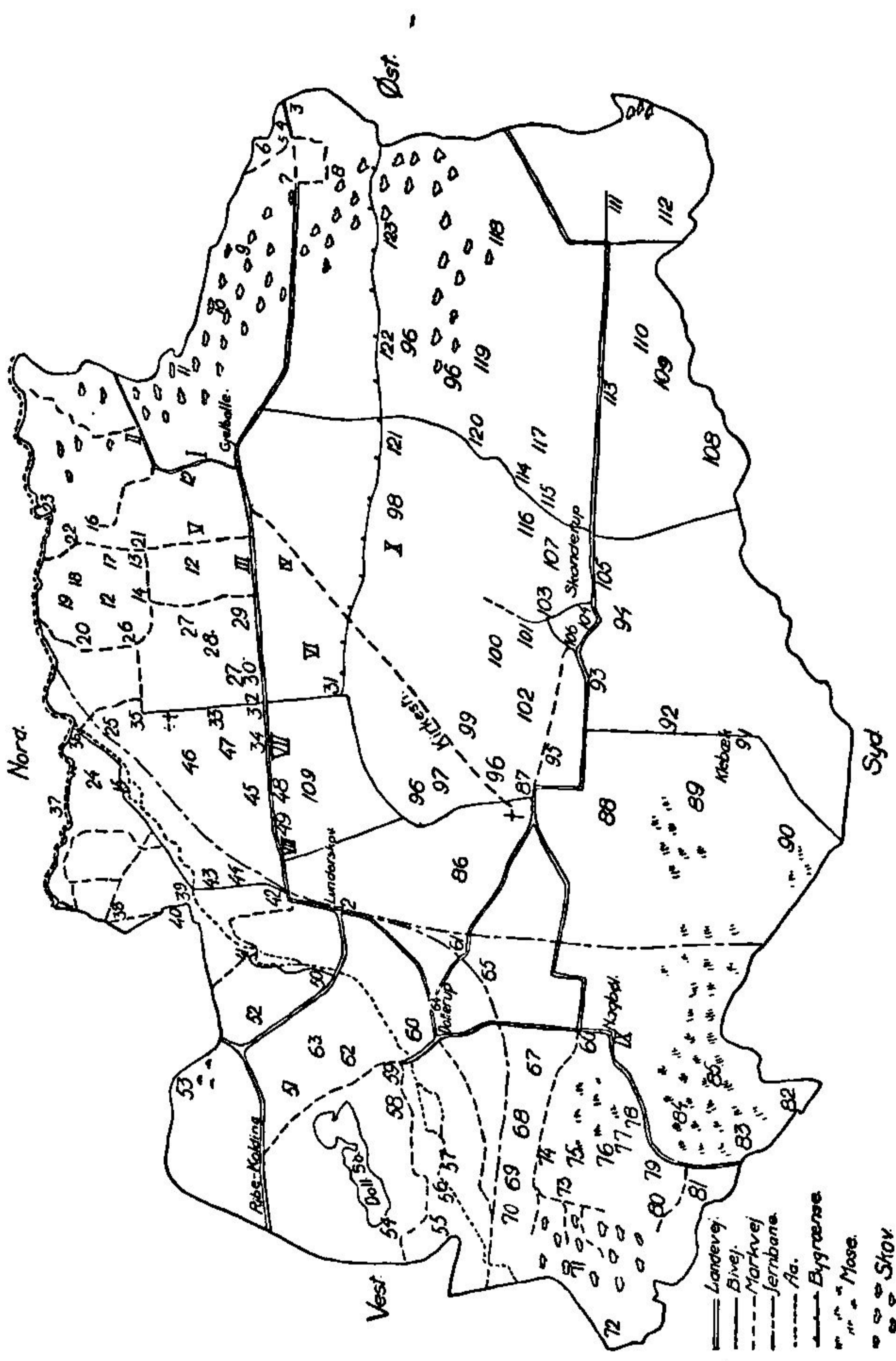
Overklassen har ikke set med særlig venlige Øjne på Thorperne. Ordet *Tølper* er beslægtet med Torp¹.

Men det er disse Thorpere, der har forvandlet vort Lands Natur. De har opdyrket et Område i et Omfang, som i Hovedsagen var tilstrækkeligt for Befolkningen i de følgende 600—700 År at leve på. Under disse Thorperes Arbejde forvandles Folket fra et Kriegerfolk til et fredeligt Bondefolk, for hvilket Landsbyen med dens Bøndergårde bliver den sociale Grundvold lige ned til vor Tid. Hvor disse udholdende Slidere, Thorperne, satte Bo og brækkede den stridige Jord op, var det måske ikke første Gang, at *der* havde boet Mennesker. Det kan vi få Vidnesbyrd om den Dag i Dag ved at finde Stenøkser og Flinteknive samt de gamle Kæmpehøje på —thorp-Byernes Marker.

Tit har —thorp-Byernes Grundlægger stødt på en Stenalderdyngge, der vidnede om, at her havde boet Mennesker i fjærne Tider.

For den Strandskrænt eller Søbred, der havde givet

¹ Falk og Torp: Etymologisk Ordbog, Artikel *Torp* og *Tølper*.

Stednavne-Kort over Skanderup Sogn.

Samleren og Jægeren og Fiskeren et rigeligt Udkomme i Stenalderen, var meget dårligt egnet til Opholdssted for Bronzealdermanden, der hovedsagelig skulde leve af sine Kvæghjorde og begyndende Landbrug. Og hvor Bronzealdermandens Kvæg havde kunnet græsse på åbne Sletter eller i Småskov, der fandtes måske i Jernaldermandens Tid uigennemtrængeligt Krat.¹

Vi finder de fleste af vore Oldtidsminder på højere beliggende Jorder, tæt ved Sø og Å, fordi det var dær, at den Tids Folk med deres Levevis og primitive Redskaber kunde leve og trives. Adskillige Hundrede År efter bliver deres forladte Bosteder igen beboede af —thorp- og —bøl-Byernes Grundlæggere, efter at Oldtidsfolkets Efterkommere havde bosat sig i faste Landsbyer: —inge, —lev og —løse-Byerne.

Johs. V. Jensen har givet en digterisk Fremstilling af en —thorp-Bys Grundlæggelse i Romanen „Norne-Gæst“. (Afsnittet Sverrig).

I det følgende skal fremlægges Stednavnematerialet fra et enkelt Sogn for at vise, hvad dette kan give, når der både er medtaget alle de Navne, der er kendt den Dag i Dag, og endvidere Markbogens Navne fra Matrikulationen 1683. Men for at man skal kunne vente at få tilnærmelsesvis *alle* Navnene med indenfor et enkelt Sogn, må man være godt kendt i Sognet, have boet der i Årevis og kende Sognets Folk, så de kan være ens Meddelere ved Indsamlingen. Alligevel kan det godt være, at der her mangler et eller andet Navn, som Folk er kommen i Tanker om sidenhen, men så er i nærværende Tilfælde Skylden ikke min.²

¹ Henrik Ussing: Stednavne i Sorø Amt. (Årbog for Hist. Samfund f. Sorø Amt IV), 1915.

² Smlgn.: Henrik Ussing: Stednavne i Erritsø. (Danske Studier 3. H. 1905.)

Sognet, der vil blive behandlet i det følgende, er *Skanderup* Sogn, Anst Herred ved Kolding. Dets Fladeindhold er efter Traps „Danmark“ (V) 7021 Tdr. Ld. Sognet grænser mod Nord til Lejrskov Sogn, hvor Åkjær Å og Kolding Å gør Skjel; mod Vest til Anst Sogn; mod Syd til Vamdrup og Hjarup Sogne; mod Øst til Seest Sogn.

Den nordlige Del af Sognet er stærkt bakket. Dær findes også de fleste Oldtidsminder, særlig i den nordvestlige Del af Sognet, hvoraf dog kun en 3—4 Kæmpehøje endnu er uskadede. Mod Syd er Jordsmonnet mere jævnt og frugtbart end mod Nord og Vest, hvor der også findes Åer, Enge og Moser. Størsteparten af Sognets østlige Del er Skov (Skanderup, Gjelballe og Vranterup Skove).

I Nord og Vest boede Stenalderfolket. Siden er så kommet Nybyggerne, *Thorperne*, og har anlagt Sognets to Thorpbyer, Sognebyen Skanderup og den lille By Dollerup. Senere er kommet —bølle-Byen Nagbøl til samt de to Byer Lunderskov og Gjelballe.

Skanderup må som Sogneby være den ældste af Sognets fem Byer, ligesåvel som den er den største. Den er blevet Sogneby, da Sogneinddelingen skete (på Svend Estridsens Tid). Dens Kirke er indviet til St. Nicolaus.

I Ribe Amt er der 58 —thorp-Byer; de er alle sammensatte med Personnavne, undtagen en 3—4 pCt., som ikke kan forklares på den Måde.

Skanderup (*sganeråb*)¹ hed 1231 Scandthorp, 1469 Skandrop, Skandorp, 1491 Skandrup; det må antages at

¹ *Lydskriften* er ingenlunde fyldestgørende. F. Eks. betegner e foruden sin alm. Lydværdi [e], den tryksvage Lyd i *Abe*. Hævet Punktum ['] efter Selvlyd bet. *Længde*. *Apostrof* ['] bet. *Stød*. *Streg* [|] bet. *Tryk* på følgende Stavelse.

komme af Personnavnet Skami „Skamis Torp“, ligesom Bramdrup er kommet af Personnavnet Brami, men altid udtales paa Folkemålet med n foran d (Brandrop). Det samme Tilfælde findes i Vamdrup, der også udtales med n foran d (Vandrop). Endvidere kan sammenlignes *Endrup* af *Imthorp*, skulde egentlig hedde *Emdrup*.¹

Dollerup, [dålerup] hed 1469 Doldrop, Doldrup, 1523 Dollerup, kommer af Personnavnet *Dali.² Findes også i Stednavnene Dallerup og Dollerød. Sådan tyder Oluf Nielsen Navnet i „Olddanske Personnavne“ og J. Steenstrup med ham. Men da Dollerup er beliggende i en Dal ved en Eng med Bakker til tre Sider, kan man vel ikke frakende Naturnavnet *Dal* en Betydning i Navnet, og Udviklingen: Dal—thorp Daldorp—Dallorp—Dallerup (Dal=Dål) kan vist ikke lades uomtalt ved dette Navns Tydning. Det topografiske Moment må vist også tages i Betragtning.

Nagbøl [nå·böl, nu na·gböl] hed 1503 Nagebyl, Naghbøl og kommer af Personnavnet *Naki, islandsk Hnaki, Manden Nakis Bol. —bol—bølle er beslægtet med Ordet *at bo*, er noget lignende som „Bolig“, „Bopæl“. Af samme Ord har vi *Bonde* (d. e. den boende, bofaste Mand).

Lunderskov [lunesgåw] hed 1580 Lunderskou, 1609 Lundeskof, og er et Naturnavn, der hentyder til Omgivelserne, små Lunde og Skove, hvoraf der er Rester endnu, særlig ved Drabæks Mølle. Smlgn. Skovlund. Lunda er rimeligst en gammel Ejefald Entalsform af

¹ Sigurd Nygaard: Uorganiske Lyddannelser i Stednavne (Universitets-Jubilæets danske Samfund: Blandinger II) og Henrik Ussing i Danske Studier 1917 (S. 83—93).

² Stjerne (*) foran et Navn betyder, at det er en konstrueret Form — ukendt fra danske Kilder.

Lunde; r er senere indføjet i Ordet, og vi har faaet en Lyd, der ligger mellem æ og ö foran r'et. I Ribe Amt er der seks Byer, som ender på —skov.

Gjelballe [gjælbal'e] hed 1579 Gielballe. I Markbogen fra 1683 hedder den både Gielballe og Geld-Bale. Da findes ogsaa Marknavnet *Ruggeballe*. I Landhusholdningsselskabets Amtsbeskrivelser fra 1830: Gjel-lebølle, men —bøl og —balle er tit blevet forvekslede, skønt det er to vidt forskellige Ord; da hed Åen (Kolding Å) Kongeå.

Gjelballe er vanskeligere at tyde. Endelsen —balle (af Balg) kan betyde forskellige Ting, f. Eks. en lav Jordhøj (smign. Fodballe) eller en ryddet Plads. Balg forklares ogsaa som en højt liggende Flade bevokset med Skov, og at disse Balge ofte er skovdækkede, ses af Navne som: Bøgeballe, Hesselballe, Lindeballe, medens andre Navne ikke tyder derpå, såsom Basballe, Feldballe, Gjelballe, Kathalle o. s. v.¹

Balle må vist her tages i Betydningen: *en ryddet Plads i en Skov*, da Gjelballe ligger lige i Udkanten af Skoven. Rodstavelsen *Gjel* må være det samme Ord, som findes i Plantenavnet *Gyvel* (*sarothamnus scoparius*), der i Egnens Dialekt kaldes Gejl (Vejleegnen: ge'l, Feilberg Jydsk Ordbog). Gjelballe må oprindeligt have hedt „Gyelballe“,² der har udviklet sig til G(j)elballe — og betyder sådant noget som *ryddet Plads med Gyvel*.

Omgivelserne kan godt passe med denne Tydning. Flere Marker, der endnu i gamle Folks Munde bærer Navnet Heden [æ hi'e], minder om, at der tidligere

¹ Oluf Nielsen: Universitetsjubil. d. Sf. Blandinger II (1890): Bidrag til Fortolkningen af danske Stednavne.

² Kalkar: Ordbog til d. ældre danske Sprog, Artk. *Gyel*.

har været Hede, hvor Gjelballe er blevet anlagt, og Gyvelen [æ gæj'l] gror oftest blandt Lyng og lignende Planter. Det kønne Ordsprog: *Der gror Guld under Gyvelrod* huskes endnu af enkelte gamle Mennesker på Egnen. Betydningen af Ordsproget er den, at der er frugtbar Jord, hvor Gyvelen gror. Dette passer for Gjelballes Vedkommende, da der er god og frugtbar lerblandet Muldjord på dens Marker. Undertiden støder Ploven på Alklumper, der vidner om gammel Hede. Navnet *Bremhøj* (herom senere) peger i samme Retning. *Gylden Snog* måske også.

Rodstavelsen kunde måske komme af det oldn. *gelda*, *gilde*, d. v. s. *gold*, *ufrugtbar*, men er næppe sandsynligt.

Vil man gå ud fra Betydningen af —balle som en *ophøjet Flade*, eller man vil formode Endelsen —høj (baligh, balygh) i Endelsen —balle, må man se det ud fra det Synspunkt, at Gjelballe er blevet bebygget af af Folk fra Lunderskov—Dollerup, da disse to Byer ligger lavt, og man dær vilde sige og siger endnu „op i Gjelballe“.

Ejstrup, der også ligger meget lavt, ser jeg bort fra, da den ligger i et andet Sogn; men med Hensyn til Skanderup ligger Gjelballe nærmest lavt, i al Fald ikke højere end Skanderup. Markerne til Gjelballe stiger i Retning af denne By, men selve Byen ligger hyggeligt skjult i en lille Dal ved en frodig Eng. Man ser ikke Byen, førend man er lige ved den. Men da Gjelballe uden Tvivl er bebygget fra den største By Skanderup, antager jeg det for sandsynligt, at man af topografiske Grunde må lægge Betydningen *ryddet Plads* ved en Skov i Endelsen —balle.

Foruden disse fem Landsbyer er der i Sognet tre

mindre Bebyggelser, som også har særskilte Navne. Den ene er *Klebæk* [*kle'bæg*], hvilket er en Samling Gårde og Huse i Sognets sydvestlige Hjørne. I Markbogen 1683 findes Navnet *Klegebech* iblandt Engnavnene under Skanderup Jorder. Navnet Klebæk stammer fra Bækken Klegebæk, der et Stykke udgør Sognegrænsen mellem Skanderup og Hjarup—Vamdrup Sogne. Denne Bæk siges at være noget „kleg å sæj“ i Bunden. *Klæg* betyder *fugtig lerblandet Sandjord*, hvad ogsaa passer godt, med Klebækjordernes Bonitet. Klebæk-Markerne ligger mellem to Bække: Bækken ved Kirken og Sogneskjælbækken. Et Stykke Jord, der sådan er omflydt af Vand, kaldes et *Tvede*. Deraf Gården Tvedsgård, som er den ældste Gård i Klebæk (findes paa Markkortet fra 1774), samt Navnene *Tvede* (der ligger mellem to Bække Syd for Dollerup Sø) og *Dolletved* fra 1683; fra samme År er *Tvedagerskifte* paa Lunderskov Mark og *Lusetvedsfald* paa Skanderup Mark. *Endnu* findes Navnet *Tvedsbro*, Broen over de to Åer Åkjær Å og Lunderskov Å, hvor de i Sogneskjellet løber sammen til Kolding Å. Jorderne mellem de to Åer er *et Tvede*.

Det andet Navn for en lille Bebyggelse er: *Hesselvad*(1)¹ [*hæjssel'vaj*], 1638: Hasselluad, i det nordvestlige Hjørne af Sagnet. Hessel er den jyske Form for Hassel. Det er nogle få Ejendomme, der ligger gemt i Dalen ved Åkjær Å lige Øst for Kolding—Ribe Landevej. Hesselvad kommer af, at der har været et gammelt Vadested over Åen der, hvis Bredder er bevoksede med Hasseltræer. *Vad* er et Vadested, hvor Vandet er så lavt, at man kan vade over. Ordet Vedel

¹ Tallene henviser til Tallene paa Kortet og angiver Stederne for Navnene.

eller Vejle har samme Betydning. Nu har denne Bebyggelse i daglig Tale aldrig dette Navn, og mange Folk på Egnen aner ikke, at denne Boplads har denne smukke Benævnelse. Nej, på Egnen bliver den aldrig kaldt andet end *Putihul* [*poti'hål*], hvilket Navn også passer såre godt til Lokaliteterne.

Putihul siges af nogle at stamme fra 1808, da Spaniolerne lå indkvarterede dær; de kaldte Stedet med et Ord, der lød og blev tydet som „Potihål“. Men Navnet må snarere stamme fra en Mand, Peter Rønne, der ejede den ene af Hesselvads Ejendomme, Hesselvadgård. Han sagde nemlig, at han og hans Naboer var *puttede ned i et Hul!* Samme Mand gav også Ådalen mellem Drabæks- og Rolles-Mølle Navn. Da man skulde over en Træbro for at komme både til Rolles-Mølle og Hesselvad, kaldte han disse to Ådale „Træbrow Amt å Potihål Sown“! 1906 blev Træbroen erstattet af en Betonbro, der blev bygget skævt for Vejen, så nu døbte Folkevittigheden det om til „Sgjæwbrow Amt å Poti'hål Sow'n“.

Lurendal (2.) [*lu'renda'l*] er Navnet på en lille Samling Huse Syd for Lunderskov Station. Nu er Lurendal tildels dækket til på Grund af Dobbeltsporets Krav om Udvidelser. Navnet Lurendal siges at stamme fra en Mand, Søren Thygesen, som boede i et Hus dær, og dette blev *helt* skjult for det øvrige Lunderskov, da den høje Banedæmning kom ved Jernbanens Anlæg. Desforuden var Bebyggelsen omgivet af Banker til de øvrige Sider, så nu kom Beboerne til at „lure i en Dal“! Navnet stammer fra omkring 1870.

Der findes også en sagnagtig Forklaring af Navnet: Da Dronning Margrethe var i Krig med Svenskerne, lå disse og *lurede i Dalen* efter hende, medens hun

opholdt sig med sin Hær i en lille Dal (52) Vest for Lunderskov By; denne Dal hedder den Dag i Dag *Dronning Margrethes Dal* [*dal*] og er ca. 3. Tdr. Land. Hun lod Skoene vende på Hestene om Natten, så det skulde se ud, som om hun drog den modsatte Vej, end hun i Virkeligheden gjorde.¹ Ejeren, Peter Nielsen, fandt for et Par År siden under Pløjning i Dalen en Sabel, som var meget medtaget af Rust. Sandsynligvis stammer den fra Svenskekrigens Tid 1659. Dalen siges at være fremkommet ved, at man har taget Jord derfra til et Par nærliggende Kæmpehøje.

Herefter skal Marknavnene behandles. De Marker, som endnu bærer Navnet, de havde i Markbogen 1683, vil få denne Form føjet til. Af Markbogens 196 Navne er 47 kendte endnu, såvidt jeg har kunnet opspore dem.

Vort Udgangspunkt bliver Sognets nordøstlige Del, Gjelballe Østermark, og derfra går vi videre Vest på over Lunderskov Markerne, så Dollerup-Nagbøl Marker, Klebæk, og tilsidst Skanderup Markerne, hvorefter vi slutter i Sognets sydøstlige Hjørne ved Siden af vort Udgangspunkt.

De Navne, der *forklarer sig selv*, vil ingen Forklaring få. En Del af Navnene er ganske vilkårlige, andre er fremstået af Omgivelserne el. Ign.

Først er der *Himmelbjerget* (3), *Fårehullet* (4) og *Fårebanken* (5); temmelig nye Navne. *Trindhaven* [*æ trindhaw*] (6) er et lille Stykke Eng omgivet af Hegn og Bakker. *Hæve* betyder enten en indhegnet Mark eller en indhegnet Skovlod. *Trind* har her Betydningen *rund, kredsrund*. *Blindtarmen* (7) er et skarpt Knæk på Skovvejen, hvor det så ud, før den ny Skovvej

¹ Smlgn: Danske Sagn (ved E. T. Kristensen) IV A⁶ Nr. 140.

blev anlagt, som om Vejen endte blindt. *Tarm* betyder *en snæver Vej*, så hvilken af Betydningerne man skal lægge i „æ Blindtarm“, er vanskeligt at afgøre. Huset, der ligger paa Hjørnet, hedder enten *Blindtarmen* eller *Knutenborg* efter en gammel Ejer, som nu er død. *Møllevriddet* (8) [æ mölevræjt] er lidt længere mod Syd på den gamle Skovvej. 1683 findes østligst på Gjelballe Østermark *Skallumholt* (Schallum Holt). Dette Navn findes endnu bevaret i ændret Form i Gårdnavnet *Kallunholt*, som tidligere har ligget lige på den anden Side Sognegrænsen i Seest Sogn. Nu er den efter en Brand flyttet ud til Landevejen ved Hylke i Seest Sogn. *Skalle* betyder et Stykke Mark uden Plantevækst. *Holt* betyder en lille Skov. Dette Navn passer ualmindelig godt til Stedet. *Frit* oversat må det nærmest betyde *Marken ved Skoven*. Det er et Bevis på en god og karakteristisk Marknavnegivning fra gammel Tid. Dette Navn burde frem til Ære og Værdighed igen for denne Sognets østligste Bebyggelse¹. Med Hensyn til Endelsen —um i Marknavne, så tyder Dr. Marius Kristensen dem som et oprindeligt oldnordisk Hofn, Oldsvensk og Norsk Hamn „Græsgang, Besiddelse“ [i „Namn och bygd“ 1920. Bidrag til Tolkning af danske Stednavne]. Jeg tvivler på denne Betydning *her*, såvel som i Navnet *Parkum* (se senere).

Høgeengen (9) og *Sneppekrattet* (10) i Skoven er specielle Jægernavne. *Tykmave* (11) [æ ty.'kmaʷ] er et stort, enligtstående Bøgetræ, der har en mærkelig „Gevækst“ eller Overgroning rundt om hele Stammen. Sagnet fortæller, at en Kanonkugle blev skudt ind i Træet i 1849, da der var Lejr dær, og den skulde have frembragt Kræftsvulsten. På Gjelballe Østermark fand-

¹ Sl: Kolding Flkbl. 2³/₂ 1922.

tes i 1683 følgende Navne, som nu er ukendte: Oldkiær; *Old-Græsgang*. *Kjær* betyder et vandrigt Jordsmon, Morads; i ældre Tid 'og endnu i flere Egne er Kjær en sid Strækning bevokset med Trævækst eller Risbuske. *Skovskifte* (Schouskifte). *Oders Have* (Oder: Personnavn) *Korsbjerg?* (Kåres Bjerg). *Troldd-Agerre*. *Ager* bet. en opdyrket Strækning, og den Endelse har været brugt allerede i Thorptiden. *Østerdams-Agerre*. (Agerre=Agre). *Brokagerskifte*. (Brockager-skifte) Brok: enten Personnavn eller Grævling. *Skifte* er det samme som Indtægt. *Fald* har samme Betydning. —

I Gjelballe By er nu kun at nævne *Branddammen*, der desværre er tildækket. Gård- og Husnavne kommer siden. Lige Vest for Gjelballe går *Kirkestien* [æ *kjær'gesdi*], der fører over alle Markerne til Skanderup Kirke. Den bliver kun lidet benyttet nu på Grund af de gode Færdselsmidler, og vil snart være „en saga blott“. Kirkestien går forbi Gården *Elisabetslyst* (IV)¹, hvor der spøger en hovedløs, sort Hund om Natten. Den forfulgte engang en gammel Kone, men da hun slog Kors for sig, forsvandt den. Samme Gård er *hensat* i et Træ i Haven; man ved ikke hvilket, den gamle Ejer tog Hemmeligheden med sig i Graven. Fældes dette Træ, brænder Gaarden. På Landevejen mellem *Elisabetslysts* Ledhul og *Højdegårds* (III) er en Lavning, hvor man efter gammel Tro *altid* møder Folk i Mørke.

Nord for Gjelballe slynger sig *Langdal*, (12) 1683: Lang Dalle. Hvor Landevejen går igennem den, skal der spøge en sort Hund uden Hoved om Natten (I). Længere mod Øst, rundt om *det skarpe Hjørne* på samme Vej ved Gården *Aldershviles* Ledhul [læjhål]

¹ Romertallene henviser til samme på Kortet og betegner Steder, hvortil der knytter sig Sagn og Overtro.

og det nærmeste Ledhul mod Øst ved Skoven, skal også spøge en hovedløs Hund om Natten! (II).

Langdal fortsætter sig hen over Gjelballegårds Mark, hvor der er en (nu tildækket) Mergelgrav (V) ved hvilken der hver Midnat sad en hvid Dame og svøbte sit Barn — og videre forbi *Rold*, *Bremhøj* og *Velsnap*, forbi *Snogen* og ender helt nede ved Ådalen. *Langdal'* er et godt Naturnavn.

Rold (13) 1683 også *Rold* er uden Tvivl et ældgammelt Navn, der har afgivet Navnestof både til *Store- og Lille Roldmark*. *Roldsgård* (14), der er gået over til Slægtsnavn, og *Rolles-Mølle* (15) er uden Tvivl afledt af samme Ord, men er muligvis ved en Skrivefejl i ældre Tid blevet stavet med to l'er (1769: Rolles Mølle, D. Atl.); det udtales *nu* Rål's Møl'. „Æ Ro·l-marge“ er et storslået og bakkerigt Landskab, fyldt med mange Stednavne. I Markbogen 1683 findes to Enge på Gjelballe Nørremark: *Roleskifte* og *Rolleskiær* — også af *Rold*.

Hvad *Rold* betyder, er vanskeligt at afgøre. En folkelig Forklaring (Folkeetymologi) er den, at Navnet kommer af *at rulle*, i den Betydning, at Vogne og sligt *ruller* let ned ad Bakkerne!

Det kan tænkes at være sammensat af Ordene *Rá* og *Old*; *Ráold*, som er blevet forkortet til *Ráld* i Overensstemmelse med Folkemålets lange [o] i æ *Ro·lmar'ge*. *Rá* kan på Oldnordisk betyde *Grænsepæl*. *Old* betyder *Fællesjord*, *Overdrev*, *Udmark*.

Den omtrentlige Betydning af *Rold* må så blive *Grænsemarken*, hvilket Navn passer godt til *Roldmarkernes* Beliggenhed: de er yderst på Gjelballe Mark og grænser op til Lejrskov Sogn.

På *Rold* findes Navnet *Ryland* (af rydde) og tæt

Øst derfor „Æ Laj'sgåw“ (16); efter en gammel Eneboer Nikolaj.

Store Roldmark (17) hed i ældre Tid *Hvolbølkawl*, da den hørte under Hvolbølgård i Lejrskov Sogn. På *Roldmarkerne* er endvidere *Brandsgrue*, *Grube*, og *Gruen*, (18) [æ gru']. *Grue* betyder på Folkemålet en dyb, snæver Dal, der minder om en Gruededel. Foruden de to „Gruer“ her, findes der en „Grue“ på Rolles-Møllens Mark Syd for Banen [æ 'bå.n] og to i Gjelballeskov, hvoraf dog den ene er beliggende tæt bag Sognegrænsen i Seest Sogn. I Markbogen findes et *Damgru* på Skanderup Nørremark. Endvidere er der *Over- og Neder-Fælled* (19) (æ Fælet) samt *Snogen* (20), et Naturnavn, en lang, smal, snoet Bakke, der 1683 hedder *Gylden Snog*. Dette Navn kan bedst forklares på denne Måde, at når æ Snog' om Sommeren var bevokset med udsprungen Gyvel, gav de Bakkepartiet et „gyldent“ Skær, som man *endnu* kan se det ovre på Hvolbølgårds Marker i Lejrskov Sogn.

Ved det sydøstlige Hjørne af Roldmarkerne er „æ' Fut“¹ (21). Det er et Sted, hvor Markvejene skiller sig i to. „Æ' Fut“ er det samme som *Forte*, en Drivvej til Kreaturerne, som Regel mellem to Gærder.² Dette passer også her. Nu fører „æ' Fut“ ned til tre små Ejendomme: *Bakkerunden* (22), forhen *Kragelund*, samt *Fjedtstak* og *Smørstak!* (Smlgn. *Smørstak*, lille Ø ved Langeland; ved Færøerne er der flere „*Stak*“-Øer). Nede ved Åen er de smukke Partier *Åhaverne* (23).

¹ Vistnok en gammel Smuglervej. Se: P. Eliassen: *Kolding fra Middelalder til Nutid*, Side 329—30.

² Se: Årbøger f. nord. Oldk. 1918. *Henrik Larsen*: Nogle Oplysninger og Bemærkninger om den gamle danske Landsby. Danmarks Folkeminder I: Optegnelser af Marius Kristensen.

Spadserer man så gennem *Fælledeerne* Nord for Roldmarkerne langs med Åen [æ o.] mod Vest, kommer man til *Granskoven* (24) [æ gransgåw] med *Granly*; dærfra mod Syd op over den store Jærnbane-grusgrav (25) (æ gru'sgraw) kommer man til *Velsnap* (26), 1683: Wilsnapgab, Veeldsnap, der mærkeligt nok endnu i Folkemålet har bevaret to lignende Udtaleformer: (*vilsnob* og *vælsnab*). Ordet forklares som *vel snappet* og det Sted, hvor man *snappede Vildtet*.

Snabe betyder en Skovstrækning, der strækker sig ind i Marken, også sid og sur Mark. Begge Dele kan passe i dette Tilfælde! Kan også betyde en smal Spids Agerland i Hedejord, hvilket er den sandsynligste Forklaring her¹. Wilsnapgab hører 1683 under Gjelballe Nørremark og Veelsnap under Lunderskov. På Markkortet 1772 går Skjellet mellem Lunderskov og Gjelballe Marker ad Vejen, der nu fører ned til Gården *Vendborg*. Nu hører *Velsnap* under Gården *Flauenfeldt*, (i gl. Tid under Gjelballegrd.) hvilket Navn skal hentyde til Marken, som hører til den.

Flauen (nu flået) er en gammel Tillægsmåde af Verbet *flå*. (Smlgn. gå—*gawn*). Her i Betydningen nøgen, bar.

Felt betyder efter Tysk „Feld“ *åben Mark*. Den germanske Grundform **feltha-*, „Mark, Flade“ står i Aflydsforhold til Oldnordisk *Fold*, „Jord, Mark“.

Mark (isl. Mørk) er måske oprindelig Navn på en med Skov bevokset Strækning. Ved Mark forstår vi nu et Område, hvor der ikke findes Træer. Mark kan også betyde Grænsen for et Område.

Navnet Flauenfeldt er måske givet Marken og senere ført over på Gården af en Tysker eller en Mand,

¹ Se: Universitetsjubil. d. S. Bl. I. S. 244.

der har kendt til Tysk. På Vidskb. Selskb. Kort (1804) findes Navnet.

Overfor Rold på Vestsiden af Langdal findes Sognets navnkundigste Bakke *Bremhøj* (27), hvorfra der er en storslået Udsigt. *Bremhøj* har givet Navn til Gårdene St. og Lille *Bremhøj*gård. På Generalstabskortene findes tre *Bremhøje*, men kun den ene af de 3 i Råd liggende Høje har Navnet i daglig Tale. På Vidsk. Selsk. Kort (1804) staves Navnet *Bremeshøj*. På *Bremhøj* er udgravet en Kæmpegrav, og Folk på Egnen siger, at det er et gammelt Offersted. Thingsted har der været dær, og Rettersted, henholdsvis på den vestligste og midterste¹. 1683: *Bremhøjsaggerre*; på *Lunderskov Mark*: *Bremhøj-Fald*, (*bræmhøj*) er vanskeligt at tyde. Rimeligst vil det være at tolke Ordet *Brem* som *Bræmme*, Kant (smlgn. *Skovbræmme*, *Tøjbræmme*), da de tre *Bremhøje* i Fortsættelsen af *Roldbankerne* og de øvrige *Bakkepartier* danner den yderste *Højdebræmme* for Sognets nordlige bakkerige Del ud mod det flade Land mod Syd efter *Skanderup* til.

Måske kunde *Bremhøj* også tydes af Ordet *Breme*: *tornet Vækst*, (*Brombærbusk*). I *Jysk* findes Ordet *Brum*: *Blade*, *Bræmme* på *Lyng*, *Rævlingeris*. At *Bremhøjene* har været bevokset med *Brombærris*, *Tornekrat* o. l. i gl. Tid er meget sandsynligt.

Een af *Bremmarkerne* bærer Navnet *Ole Svendsens* (28). Syd for *Bremmarkerne* er *Troldfold* (29) et gammelt Marknavn, der nu et gået over til Gårdnavn. Der fortælles, at *Marken* giver så mange *Fold*, at det er (var) *Trolderi*! 1683 findes *Troldd-Agerre*, men på *Gjelballe Østermark* — desværre! På *Troldfold* er også

¹ Se *Vejle Amts historiske Årbog* 1914, Side 111. (P. Eliassen: *Fra Indherrederne*).

Skomagerhaven [æ'sgomagehaw.], nu et opdyrket Stykke Jord, hvor der tidligere lå en Hytte, som beboedes af en Skomager. Bakken på Landevejen ud for den vestligste af Bremhøjene hedder *Blæsbjærg* (30) [blæjsbjær're], fordi det er det højeste Punkt på Vejen mellem Gjelballe og Lunderskov. Gården, der blev bygget på Blæsbjærg for få År siden, hedder *Vestergård!*

Syd derfor på Gjelballe Vestermark stod for en Del År siden et enligt Piletræ (VI) midt på Marken. Hvis det blev fældet vilde Gården (Dortheasminde) brænde. En ny Ejer kom, fældede Træet — trods sin Viden om Træet —, og kort efter (³/₈ 1912) brændte Gården!

Det yderste Hjørne af Gjelballe Vestermark mod Syd hedder *Lådne Krog* (31) [æ låjen kro.'g], hvilket Navn det Hus bærer, som nu er bygget dær. *Lodden* er alm. i Stednavne for Mark, der er bevokset med Krat eller Græs. Her har det været Græs.

Nede ved Korsvejen, hvor Lunderskov og Gjelballe Marker mødes, er der en Grøft med et lille Vandfald, som om Sommeren stemmes op, så de omkringliggende Ejendomme bruger det til Vandingssted (32). Det kaldes *æ si.'l*. En *Sil* er en Stenkiste under en Vej, hvorigennem Vandet ledes. På Norsk bet. Ordet en meget lille Bæk, og denne Betydning passer bedst her, da *Sil* ikke kendes i Dialekten i Betydning af en Stenkiste, selv om Vandet kommer igennem en Stenkiste og bliver en lille Bæk, hvori Silen er. Verbet silre (om Vandet) bruges ikke i Egnens Dialekt, såvidt jeg veed.

Vejene har også Navne. *Gjelballe Kirkevej* mod Syd, *Persillevejen* (Parcelvej?) (33) [æ pa'silevæj] mod Nord, Hovedvejen efter Lunderskov hedder *Stralsund* (34)!

På Gjelballe Nørremark fandtes endvidere 1683 følgende Navne: *Hommelev* (Gård); *Trund*. *Heldagerre*; held-

skrå. *Eskiær-støckerne*; (*Aske* eller *Eske kjær?*). *Hans Biergs Fald*. *Kirkestykkerne* (Kiercke-Støckerne). *Kragetornskifte* (Kragton-schift). *Kragetorn*: små røde Ærteblomster. *Vejager* (Wejager). *Sønderlund* (Synderlund). *Midlodsagre* (Mittludsagerre).

Af Enge fandtes under Gjelballe-Markerne følgende: *Husmay*. *Mai* betyder Eng. *Damsted*. *Under-Bierge*. *Flyve?* (Fliufve). *Holsted-Kroge*. *Krog*, et Jordstykke, der indesluttet af en Bugt, af et Vandløb; findes meget alm. i Marknavne. *Krog* kan også betyde Jord mellem to sammenløbende Strømme eller Veje.

Skjoldskifte (Skioldschifte). *Skjold*: smlgn. Lyngskjold, kan betyde Bakke. *Pugmay*, *Puge* bet. en Tudse. *Skidenmay*. *Ravnholtskifte* (Rafnholtshifte). Nu findes et Hus *Ravnholt* eller Skovhus ved Gjelballe Nørreskov. *Bolleskrog*. *Bønneskifte* (Bønschifter). *Torneskifte* (Tårnschifter). *Synde-Eng*. *Eskiær*. *Bækskifte* (Bechschifter). *Hadsted-Krog*. *Lismay?* *Svinholt Krog*. *Brildskifter*; smlgn. Kobrilde-Kokase, Koskarn. *Hyrdeeng* (Hørdeng).¹

Så er vi færdige med Navnene både i Fortid og Nutid på Gjelballe-Markerne, der også frembyder både det interessanteste og vanskeligste Navnestof i Sognet, tilligemed nogle af de ældste og navnkundigste Navne i Egnen.

På *Lunderskov-Markerne* er ikke ret mange gamle Navne bevarede. Går vi ad „*Pasillevejen*“ ned mod Rolles-Mølle, kommer vi forbi en Bakke, hvor Sagnet fortæller, at der skal have været en Kirke i gl. Tid (÷ †); en kristen Kirke har det ikke været.

Mod Vest har vi Sognets største *Grue*, smlgn. Grube. Nede ved *Grusgraven* har vi de fleste Minder om Oldtiden. Det er ogsaa lige ved Å og Eng. Her er kun

¹ Gjelballe havde 1683 9 Gårde — men 12 Ejermænd til dem.

ét Navn: *Sorte Gryde* (35) [*æ swåt* eller *så.'rt gry,e*], en udgravet Kæmpehøj. *Tvedsbro* (36) er Broen ved Sogneskjellet, omtalt tidligere.

Ved *Åkjær Å* (37) er Træuldsfabrikken *Åkjærdal*; *æ' stue kro.'g* er en større Bugt i Åen, som snor sig hen gennem Dalen, forbi *Putihul*. Det høje Bakkeparti, der hæver sig hen mellem de to førømtalte Ådale, hedder *Spidshøj*, 1683: *Spidshøj* (38), og Gården, der ligger på det højeste Punkt, er *Spidshøjgård*. Imellem denne og *Træbro-Banke* (39) ligger *Grisdal* (40), 1683: *Griisdall*. 1683: *Træbroe-fald*.

Lidt Vest derfor er Sognets mest idylliske Plet — Vandmøllen *Drabæks-Mølle* (41), 1683: *Drabecks Mølle* under Dollerup. *Drabæk* har en folkelig Forklaring, nemlig at *Dra* skulde være det samme Ord som Uhyret en Drage! Der findes *intet* Holdepunkt derfor i overleverede Sagn el. lgn. Sandsynligst må Navnet tolkes som et Naturnavn: *Drag*, Bakkedrag, hvilke der er til begge Sider af Åen. Ejefalds-s'et må antages at være fremkommet ad skriftlig Vej, ligeså ved Rolles-Mølle, da dette s ellers ikke almindeligvis fremkommer ved Sammensætning af Naturnavne; (Smlgn. *Skovlundgård*, *Bremhøj'gård*) men derimod nok ved Personnavne, f. Eks. *Wissingsminde*, *Dortheasminde* o. s. fr.

Øst for *Drabæks-Mølle*, Nord for *Lunderskov*, er en lille Dalsænkning, oprindelig *Mose*, nu opdyrket, der hedder *Gunhilds Mose* (42); vistnok en Genganger af Sagnet om Dronning *Gunhild*, der mentes fundet i *Haraldskjærs Mose* ved *Vejle* 1835.¹

Nord for *Skovlundgård*, den ældste Gård i *Lunderskov* er *Skovlundsfald* (43), 1683: *Schoulunds-Fald*,

¹ Se: *Historisk Tidsskrift* 1842 af J. I. A. Worsaae.

og Syd derfor er *Blegebek* (44), 1683: Blegebechs-Fald; rimeligvis brugt som *Blegeplads*; Blege i Betydningen Kridt kan det næppe være, da Pladsen er lille.

Øst derfor på *Kildegårds* Mark er *Husted Mose* (45) og *Husted Mark* (46). Slægtsnavnet Husted var meget udbredt dær på Egnen i gl. Tid, nu er der kun en enkelt Slægt tilbage. Hvor nu de fem nye Ejendomme ligger ved Landevejen mellem Lunderskov og Gjelballe (Stralsund-Stykket), var forhen *Møllermarken* (47) mod Nord og *Fynbomarken* (48) mod Syd. Disse fire nævnte Marknavne er nu næsten glemte.

Over det ved Siden af liggende *Lykkesgård* [VII] (Lykke, et indhegnet Stk. Jord, et Indelukke, to Gårde med dette Navn i Sognet)¹ skal der engang komme en flyvende Gris! Mon det skulde være Varsel [*vå'e's-dæw*] for Flyvemaskinerne? — tænker Folk.

Kildegårds Mark Syd for Vejen hed 1683: *Kiehl-Bechs-Fald*, hvoraf endnu en lille Eng hedder *Kjeldsbæk* (49), af *Kilde*, der på Folkemålet hedder *æ kjæl* eller *æ ki'el*, så Kildegård har fået sit rette Navn! På Vejen mellem Kjeldsbæk og *Bøgely* (Grd.), hvor der tidligere var en Grusgrav (VIII), går en hovedløs Hest og spørger om Natten.

Vest for Lunderskov er *Rejnholds Banke*² (50), hvor man mod Syd har *Hotelmarken* (51) [*æ ho|tæl'marg*] og mod Nord *Dronning Margrethes Dal* (52) med Udsigt over Lunderskov og Lurendal. Der har været mange Kæmpehøje deromkring, og de har givet Navn til *Kongsbjerggård*, der tidligere hed *Kraghus* efter den overforliggende *Kragmose* (53).

¹ set' i Lykkesgaard er med Vilje indsat, da Navnet Lykkesgaard skulde lyde kønnere end Lykkegaard, der er det oprindelige.

² Rejnhold er et Familienavn.

1683 fandtes endvidere på Lunderskov-Markerne følgende Navne: *Fårehede, Lindbjergskifte, Skallekjeldsfald* (Schallekildsfald), *Brendsperholm, Bruhnhøj, Lundsbierg, Mølvejs-agerfald, Ormager, Meel-Mose*; maaske Mellem eller Melde. *Østerdams-Fald, Nørhede-fald, Ravnholt*, (Rafnholdt), *Maderne* (Mayerne, Engene). Lunderskov havde da 7 Gårde, hvoraf den ene et Bolssted på 4 Tdr. Ld.

Ved *Dollerup Sø*, der nu til Dels er udtørret, har vi *Søkaflen* (54). *Kavl, Kobbøl* bet. en indhegnet Mark, opr. Jordlod, Græsgang, Fælleseje. Endvidere Gårdnavnene *Dollerup Søgård* og *Sølyst*. Der findes to Fælleder (af fælles) og *Enemærke* (55), også 1683 tilligemed *Bønstrup Enemærke*. Enemærke er et Stykke *Særjord*, kunde ejes af en Udensogns-Mand el. lgn.

Ved Gården *Dolleruplund* ligger *Slotsmarken* (56) og *Slotsbanken* (57), hvor der i gl. Dage (efter Sagnet) lå en Røverborg; *da* kunde man sejle helt ind til *Dollerup*. Sådan fortæller gamle Folk. Sejladsen er ikke helt usandsynlig. Ingen Rester vidner om gammel Bebyggelse.

Tvede (58) er tidligere omtalt. I *Sortebjærg* (59) skal en Kæmpe ligge begravet. Bækken, der løber under Vejen ved *Dollerupgård*, hedder *Kjællingbæk* (60) og er en Fortsættelse af *Kjællingrendsten* (61), der flyder ned under *Sydbanen* henne Øst for *Skolen* og ud i *Dollerupgårds Eng Syd* for Landevejen.

I Engen Nord for denne er *Hvirvelkær*, 1683: *Huerlemosefald* (62), udt. *Wirrælkjæe'* og *Grostien* (63) af *Gro' Stin, Grå Stine?* Oppe ved *Vestbanen* er *Tvillinghøjene* (64), der nu til Dels er forsvundne, men ovenfor er *Ravnehøj* (65); 1683: *Rafuenshoysaggerne*, hvor en *Bjergkone* spinder om *Natten*.¹

¹ Smlgn.: Danske Sagn (ved E. T. Kr.) II. G. Nr. 129.

Tæt ved *Nagbøl* er *Det røde Led* (66), [æ' rø' 'Læj], 1683: Rødlogsfald, hvor gamle Folk altid taler om, at det spøger, og om Natten — særlig i Sneknog — gik man vild dær. Nord for *Nørre-Mose* og *Nagbøl Skov* er Marknavnene: *Markdam* (67), *Indvang* (68); *Vang*, indhegnet Område. Smlgn.: „Danmark dejligst *Vang* og *Vænge* — lukt med Bølgen blå“.

Rakkehat (69) og *Langkrog* (70), 1683: Langkrog-ager. Der flyder *Tirsbæks'* forbi. *Tirsbæk(s)* er vist et Personnavn, der er gået over til Navn på et lille Vandløb. En nøjere Forklaring har jeg ikke kunnet opdrive i dette Tilfælde. I *Nagbøl Skov* er *Husarbuskene* (71), hvor Husarerne i 1848 bandt deres Heste. Bagved Skoven er *Dollerup Bagkavl* (72). Imellem Mosen og Skoven er *Fårekavlen* (73), *Lang-Agre* (74) og *Hajbén* (Paiben?) (75). Mosen stikker frem som et *Hajbén*, forklares der! Endvidere er *Store- og Lille Rode* (76). På Markkortet 1821 findes *Rodhaugerne* ved *Nagbøl Skov*. Smlgn. Rodeinddeling, f. Eks. 4 Roder á 22 Lod. *Bitte-Kjær* (77) og æ *Skowkawł* (78) er beliggende mellem *Nørre-Mose* og *Vamdrup-vejen*. Fra „æ *Vandropvæj*“ (79) fører „æ' *Kutrabbegy*“ (80) (Kotrappegyden) op i Skoven. Navnet kommer af de „*Trapper*“, Køerne på deres Gang til Skoven danner i Vejens Smadder. *Gyde* bet. en smal Vej. Dette Navn er uden Tvivl det samme som æ *Fut* ved *Gjelleballe*. 1683 haves også: *Foerteagerfald* og *Gyevay*. Ned mod Sognegrænsen findes en Skovlykke *Rovedmaj* (81), 1683: *Rout-May*. Nærmest Sognegrænsen i Anst Sogn er Byen *Roved*, der sikkert har paavirket Navnegivningen.

Syd for „æ *Sønnæmues*“ er *Holte* (82) og *Bumsekjær* (83), *Slang-Eng* (slanke); *Brede-Eng*, *Broengen* og *Store Eng*.

I Mosen er *Lygums-Mose* (efter et Personnavn) og *Albuen* (84) (æ *Albu'*) 1683: *Ålboenge*, begge *Ålboenge*, samt *Ulvborrekjær* (85), 1683: *Ulfgrafkiær?*

Ved *Nagbølgård* (IX) står et gammelt Træ. Når dette fældes, brænder Gården. For nogle År siden brændte Gården, men Træet er ikke fældet endnu!

Mellem *Kirken* [æ *Kjær'g*] og *Lunderskov* findes *Kirkemarken*, vistnok det gamle *Tammisbølle*¹, hvor forhen Præstegården lå. I gammel Tid kaldtes Kirken „*Nåbøl Kjær'g*“, også på Markkortet 1774: *Nagbølle Kirke*, opmålt af *Wesenberg*.

1683 var *Nagbøl* og *Dollerup* een Mark tilsammen; begge Byer var på 13 Gårde ialt, og Nr. 13 var Præstegården.

Af gamle Navne fandtes da foruden de nævnte følgende: *Stenborgsagerfald* (*Stenborrigsagerfald*). *Boehøj*. *Bo*, *Persn*. *Holgades-fald*. *Hampe-bierge-agerfald*. *Thomaes flodsagerfald*. *Bregendall*, af *Bregner*. *Korslykkefald* (*Korse Løcke-fald*). *Boldis-pøttisfald*, af *Bolles* < *Bolhøjs*. *Pøt* = *Pyt*. *Wispøt*, måske af *Vese*, *Sump*. *Nyedamsfald*. *Wederhøysfald*, af *Vejr-?* *Seiberg-fald*. *Nagbølle-Løcke* (*Lykke*). *Gadebierge-fald*. *Smidedams-fald* (*Smede* ell. *Smidje-*). *Roi Fald*, af oldn. *ruth*: *Rydning*; *Ancherhafue Agre* (*Ankerhave-agre*). *Suermesigfald*, måske *Surmosesigfald*; *Sig*, blød *Eng*. *Åskrog-aggerre*; *Ås*, *Bakke*. *Grødbiergsfald*, enten *Gryde* el. *Sten* (oldn.: *Grijøt* > *Gryt* > *Gryd*). *Korsveyfald*. *Arszdalsfald*. *Ars*, *Ås*, d. e. *Rumpe*. *Lange Kårs Vej*. *St. Steens Agre*. *Kidickevrengefald*, Ukrudtsplanten *Kiddike* (*raphanus raphanistrum*). *Loge-Agerre* (*Lågeagre*), måske ved *Røde Led*.

Af Engnavne var der: *Malmpøt*, *Malm*, *Sand*, *Fælles-*

¹ Samlinger til jysk Historie og Topografi: 2. R. I. B. 1886—88.

have (Fællighafue). *Hastkiær*. *Reyerhavefald*. *Estkiær*, *Royereng*. *Bønstrup*; Landsby i Vamdrup Sgn., opr. Biørns Thorp. *Rævehuller* (Refuehulle). *Sivagerhave* (Sifueagerhave). Begge Kalvehaverne. *Spegisvase*: *Vase*, en over fugtig Grund lagt ophøjet Vej. *Stage-Enge*. *Brill-Eng*; se Brildskifter. *Alboe* og *Aalkrog Eng*; *Albue*, Bugt på en Vej. *Liedekiær*, måske *Led-Kjær*. *Rølkiær*. *Eegelund*. *Rørkiær*. *Thoer May*. *Bymader* (Byemayer). *Kvildeng*. *Synder og Nørre Kiær*. *Spreensig*. *Kleinsmedetofte* (1683) i Nagbøl som Bymændene tilhøre. På Markkort 1821 findes *Otteshaug* ved Dolleruplund. Nu en Gård i L. Anst med dette Navn. I et Benådningsbrev fra 1479 findes Navnet *Karlsbygge*, beliggende på Skanderup Mark. Øst for Kirken var 1638: *Degne-Toft*.

Ved Kirken, der ligger på *Skanderup* Byjord nu, er *Kirkedammen*, 1683: *Kierchesig*. (86), Bebyggelsen ved Kirken kaldes ofte (for Spøg) *Pellabyen* (87) efter Missionshuset *Pella*. *Pella* var en liden By hinsides Jordans Flod, hvortil de Kristne drog ved Jerusalems Belejring År 70 ef. Kr. Sydvest for Kirken findes *Døvkjær* (88). (1683: *Døfkier* Mosefoder, ikke godt Høe, mådelig Bygjord). *Døv* bet. ofte dårlig Jord. Smlgn. en *døv* Hjølle (en sløj Le).

På *Klebæk*-Markerne, der er et *Tvede*, deraf *Tvedsgård*¹ (89) er af Marknavne kun *Vestermarken* og *Grydsfeldts Mose* (90), 1683: *Gryedkiær*, men flere karakteristiske Gårnavne. *Visevejen* skiller mellem *Skanderup* og *Klebæk* Marker. Den „viser Vej“ til *Vamdrup*, hedder det. 1683 findes *Wiisvay - agerreschift* og *Wiishkier*. *Wiisvey* er nok et *Vad*, der er blevet til Vej.

¹ På Vidskb. Selskb. Kort (1804) findes Navnet *Tweed-Gård* også ved *Lunderskov*.

Visevejen har tidligere gået gennem Engene, hvilke findes på Skanderup-Siden af Vejen i *Maderne* (92) [æ maj'er], nemlig fire, der har haft Navn efter Mænd, som nu er døde. Nu er Maderne udtørrede og opdyrkede, (1683: Udi Mayerne) og en Gård *Knudsminde* (93), nu *Helenesminde* er bygget omtrent på dette Sted. Endvidere findes *Skidensig* (94).

Nord for Vejen fra Skanderup efter Kirken er *Vestermarken* (95), 1683: *Westeragerschift*; dernæst *Heden*, (96) hvilket Navn findes 4 Steder omkring Skanderup, hvor der nu er dyrket Jord. *Kirketoften* (97).

På *Wissingsmindes* (101) Mark er æ *Gjælbal'æ Jøn'*, 1683: *Eet Fald ad Gielballe led*. På samme Mark er en Mergelkule (X), hvor en hvid Dame spøger om Natten, da hun har druknet sit Barn i den. En Variant fortæller, at hun kører med en Guldbør. Man går let vild dersteds, og gamle Folk advarer mod at færdes der ved Nattetide.

Povls Mose (99) er en lille Trekant nu opdyrket Hyrejord. *Mikkelstoft* (100) er vist nu snart glemt. *Hundehullerne* (102) ved *Mariegård* bruges til at drukne Kattekillinger og Hundehvalpe i.

Sneglebanken i Hjørnet af *Wissingsmindes* Have er omflydt af en Bæk. Sneglene sætter sig på dens Skrænt. *Slapmaj* (103) tyder sig selv. *Trindam* (104), en nu omtrent tildækket forhenværende Branddam, var forsynet med *Trinstene* ved den ene Side, for at man kunde komme tørskoet igennem de „*Skanderup Vandplasker*“, som der hentydes til i en gammel Byremse; undersøgt i Kold. Flkbl. ^{16/7} 1921. Af Vandplasker var også *Slusen* (107); et Stk. Eng, der blev overrislet med Vand. Tæt derved var *Drejjevad* (105), der forklares som *tredie Vad*. Den nuværende Branddam hed-

der *Vesterbæk* og ligger Vesten for *Maren Ganderups* (106), hvor nu den nye Skole er bygget. Overfor er *Mannegård* [mannego.'r], fordi der bor *mange* Folk dær (flere Partier).

Ned efter Hjarup til er tre Gårde med Naturnavne, der svarer til deres Beliggenhed: *Engholm* (108), gået over til Slægtsnavn; *Damkjærgård* (109), to Gårde i Sognet med dette Navn, og *Rørkjærgård* (110). På Engholms Mark er *Store Runde*, *Lille Runde* og *Rundbanke*.

Oppe på „æ *Par'gomju.'r*“ (111) findes foruden Gårdnavnene *Ravnsbjærg* (113). *Parkum* eller *Perkum* er et gammelt Marknavn, (1683: parckum May) der har afgivet Gårdnavnet *Parkumlund* (112). *Parkum* eller *Perkum* må antages at komme af Plantenavnet *Perikum*, (*hypericum perforatum*) der i ældre Tid brugtes til at sættes på Brændevin som Råd mod Mavesmerter, til Tobak og til at hindre Hekseri.

Ved *Jordmodervejen* (114) til Gjelballe er foruden *Annexjorden* (har hørt til Præstegården) to Huse i *Kålhaven* (115), hvoraf den ene: *Gundes-Hul* ligger over for en Eng: *Grønhaø* (116).

Nordøst for de store Gårde (Skanderup Nørgård, Nørgårdslund, Rosenlund) er to *Hestekavle* (117) og en *Møllekavl* (118), foruden to af de tidligere omtalte *Heder* (96). Tæt ved *Rosenlund* er *Surekjær* (119) [æ *surkjæ.'r*], 1683: *Suurkier*, og i Mosen Nord derfor er fundet et Dødningehoved, som skulde være af en svensk Rytter, der er sunket i *Bløde* dersteds. Tæt ved *Skanderup Nørgård* (120) findes en lille enligtliggende Skov *Egeskov* (121) [æ *egesgåw*], og når den fældes, brænder Gården. Ved samme Gård færdes en hovedløs Hest om Natten. På Marken dertil er en

Mergelgrav, hvori der i gl. Tid blev nedputtet Liget af en Røgter, Ejeren havde slået ihjæl. Først hang Liget i Mælkebrønden hjemme ved Gaarden, men så længe det hang dær, var der Uro og Spøgeri på Gården — særlig i Staldene om Natten. Så blev hans Lig, der nu var svundet ind til et Skelet, en Nat af Ejeren taget op og puttet i bemeldte Mergelgrav. Så blev der Ro på Gården. Sådan fortæller Folkesagnet.

På *Rosenlunds* Mark, Øst for „*æ Jormovæj*“ ligger et Højdedrag kaldet *Skjælmsholt* (122), hvor der tidligere lå en Hytte, som blev brugt til Skole. En anden Forklaring til *Skjælmsholt* er denne, at det var Navnet på en Gård (*Højrupsminde*) i Skanderup. Dette Navn havde sin Oprindelse af, at dens Ejer en Dag, han gik på Marken, blev fulgt i Hælene af et stadig rullende Nøgle Garn; det gjorde *holdt* ved Markskjellet! Det var „*æ Sgjælm*“ (eufemistisk Udtryk for den Slemme, Fanden), som havde fulgt ham.

Så kommer vi til det sidste Marknavn af de nu kendte på vor Vandring *Sognet rundt*, nemlig *Ulverøgel* (123), [*æ ulrøg'el*], der er Sognets højeste Punkt, 289 Fod (91 Meter). *Røgel*, *Rygel* betyder en *aflang Bakke, As, Stak*; *smlgn.*: *Tørverygle*. Det er beliggende Nordøst for Rosenlund, tæt ind til Gjelballe Skjel, hvorfra vi gik ud. Et Generalstabsmærke er rejst dær. En storslået Udsigt er der dærfra. Man ser Skamling, Lille-Bælt og skimter Fyn. Mod Vest ser man bl. a. *Læborg Kirke* og *Gjesten Kirke*. Mod Syd og Nord stænger Skovene Udsigten en Del. Det er et af Egnens skønneste Udsigtspunkter. Der fortælles, at Ulvene holdt til dær i gammel Tid og dæraf Navnet.

Skanderup havde 1683 16 Gårde og 4 Boelsmænd. På denne Tid brugtes følgende Navne, som nu er

glemte: *Broelund, Boelkrog, Boel, Tyggehøyfald, Tid-
selbjerg* (Tidzell-bierrig), *Lærtidzellfald*, maaske *Ler, Årdhoyzfald, Ård, Plov, Bredekjæragev* (Brekjærager), *Slumtofte: Slum, Slom*, en Slummer, Søvn (?). *Lopholm*, af Loppe? *Ovenstel* (Offuenstell). *Blæretoft: Blærre*, Kile i Marken. *Gåsspjæld* (Gåszpiold). *Hvedebjerg* (Hvedebierre). *Lusetvedsfald* (Luszetuedtfald). *Roloch-Kyeg? Rævebjerg* (Reffbierre). *Langfeldtholtt. Hjulholt?* (Hyffel-Holtt). *Horagger. Blå-borrigsfald. Hommelboer*; jfr.: *Hommeler Gård* i Gjelballe 1683 og det nuværende *Hummelgård* i Bønstrup. *Mellemkier*. Disse var på *Skanderup Nørremark*; på *Søndermarken* var følgende: *Elemiskær*; enten af Almisse eller Almo, et Stk. Land til Græsning eller Tørvegravning. *2 Mayer. Esthuor? Næedd* måske *Næde. Weed? Liehie*, vistnok *Ler-Hede. Dollersiig. Sønderkiersfald*.

Af Engnavne har der været *Binkkrog* (Binchkroeg). *Strommelseschifte* med *Westkiær* og *Hyrdeeng. Nederkier. Follekier*, af Føl ell. Fole, Hoppe. *Thruenmay*, måske *Trudmaj. Flye; Fly*, Vandpyt med flad Grund. *Walszekier, Brudeseng. Hoeleeng, Hole, Hul? Randkier. Breemay*, den brede Eng. *Morszmay; Morseng, Môr: Mosejord, Sumpjord, Moreng*. På Vidskb. Selskb. Kort (1804) findes Navnene: *Vedstoll, Barne-Hus* og *Stamp-Hus* på Skanderup Jorder.

— *Såmange* var Navnene. Nu er både det nye og det gamle Marknavnestof blevet behandlet. De gamle Former er sat til de endnu kendte Navne, og de nu ikke længere kendte Navne er føjet til ved hver Bymarks Gennemgang. Så får man et samlet Indtryk af Marknavnegivningen både i Fortid og i Nutid.

Herefter skal Gård-, Ejendoms- og Villanavnestoffet

fremlægges i en samlet Behandling. Dette Stof kan opstilles ret skematisk.¹

Et interessant Stof til Belysning af moderne Navnegivning yder det også — i Sammenligning med den ældre og yngre Marknavnegivning. Ved disse Navne ser jeg bort fra personalhistoriske Forhold og a. sl., som er Skyld i Gårnavnenes Fremståen.

I gammel Tid, da Gårdene lå samlede inde i Landsbyen, havde de ingen Navne. Men ved Udflytningen af Gårdene i den nyeste Tid (Udskiftningen begyndte for Anst Herreds Vedkommende 1773) er det meget udbredt at give Gårde og Ejendomme — dog mest Gårdene — Navne. Indenfor denne Navnegivning hersker en vis Regelbundethed, samtidig med at Tilfældigheden og Indfaldet også har gjort sig gældende. Dette sidste gælder dog mest Villanavnene. Rent folkepsykologisk har denne Navnegivning en ikke ringe Interesse.

Almindeligt er det, at Byens største Gård får Bynavnet. *Det* er kun Tilfældet med to af Skanderup Sogns Byer, nemlig *Nagbølgård* og *St.-Dollerupgård*, hvortil kommer så den næststørste *Lille-Dollerupgård*. *Skanderupgård*, *Gjelballegård*, *Lunderskovgård* og *Klebækgård* er ikke de største i disse Byer. Under denne Gruppe hører Ejendommene: *Hesselvadgård*, *Hesselvadhus* og *Klebækhus*; i samme Retning er også *Skanderup Nygård* og *Nagbøl Nygård*.

Gårde med et Verdenshjørne som Forled kan være gamle. Gjelballe Vestergård er denne Bys yngste Gård. Til samme By hører Gj. *Østergård* og Gj. *Nørgård*.

Til Lunderskov hører L.-*Nørgård* og *Vesterled*.

¹ Smlgn.: J. J. Ravn og Henrik Ussing: Stednavne i Holmans og Elbo Herreder. (Namn och bygd) 1916.

I Skanderup har *Sk.-Nørgård*, der er en gl. Gård, affødt Gårnavnet *Nørgårdslund*. I Klebæk er *Søndervang*.

Et Par Gårnavne er — som tidligere nævnt — gået over til Slægtsnavn.

Gårde, der har optaget et gammelt Marknavn som Navnebetegnelse, er: *Roldsgård, St. og L. Bremhøjgård, Troldfold-Lykkeshøjgård* (2 Gårde), *Kildegård, Skovlundgård, Spidshøjgård, Kraghus* (Kongsbjerggård), *Pargumlund, Tvedsgård, Kolykkegård, Drabæks- og Rolles-Mølle*.

Gårde med nyere Navne efter Beliggenhed og Omgivelse: *Lindholtgård, Timmerholt, Skovhus, Gjelballehave, Enghavegård, Højdegård, Solgård, Damkjærgård, (2), Bøgely, Aalykke, Højvang, Tinghøjgård, Dollerup-Søgård, Dolleruplund, Elmegård, Grønhavegård, Engholm, Rørkjærgård og Langagergård. Ejendomme: Bakkerunden, Bakkely* (2 Ejendomme), *Højbo, Skovhus, Kirkely og Skovhøj*.

Abstrakt Navnegivning: *Frydenslund, Sorgenfri, Aldershvile, Sølyst og Jægerspris*.

Så er der Gårde med *Menneskenavne* som Bestanddel, og derunder Navne på *-minde*, særlig „hendes“ *Minde*:

Dortheasminde (2 Gr.de), *Elisabetslyst*(minde), *Kathrinesminde, Helenesminde* (forhen Knudsminde), *Mariegård, Karolineborg, Fløjstrupsminde, Antonsminde, Huggersminde, Kielsminde, Ejersminde*, (forhen *Stavlundgård*), *Højrupsminde, Wissingsminde, Frederiksminde, Dahlsminde*; herunder også: *Fredensminde* og *Knapstrupsminde* (efter en Knapstrupperhingst!), *Vendborg, Frisendal, Iversværk, Petersborg, Hagstedgård og Harbos' Gård*.

Gårde med Menneskenavne, der udtrykker Ro og Lykke: *Marielyst, Kirstinelund* (2 Gr.de) og *Julianelyst*.

Gårdnavne med fremmed Sprogtoner: *Flavenfeldt*, (deraf Villanavnet *Rosenfeld*, senere forandret til *Rosenvæld*), *Rosenlund* og *Siverland*. Det sidste Navn er taget med af en Familie, der er indvandret til Sognet fra Eskris Sogn, Ny Herred, Angel. På Kirkegården står på Familjegravstenen: „Ruhestætte der Familie Johannsen aus *Siverland*“.

Gårde og Ejendomme med særlige Navne: *Kontrolørboligen* (fra Toldgrænsens Tid), *Præstegården*, *Fattiggården*, *Stændergård*, *Viborggård*, *Andhøjgård*, *Mannegård*, *Mispa*, (bib.: Jeremias 41 Cap. IV, et helligt Sted); *Ravnholt* (Hus), *Sønderborghus*, *Grønninghus*, *Planteskolen*, *Jordmoderhuset*, *Fragaria*, (bet. Jordbær, ejes af en Gartner).

Øgenavne. Folkevittigheden har også indvirket på Navnegivningen. Denne er i Regelen træffende. Den udtrykker Folkets Tanke — på en lun og vittig Måde — om Gården eller Husets Beliggenhed, Ejer e. lgn. Her skal ikke gøres Rede for Øgenavnenes Fremkomst, de skal blot hidsættes:

Knutenborg, *Gjelballe Landsbyhjem*, *Villa Kokly*, *Slottet*, *Smørstak*, *Fjedtstak*, *Frydenslund*, *æ rø. Hu's*, (det røde Hus), *Bloksbjærg*, *æ låj'æn Kro.'g*, *Fikkenhus*, *æ Hønsmands Hus*, *Fattesmark*, *Knorborg*, *Hotel Svingind*, *Balsenly*, *Blankenese* (ved Hamborg), *Pelleby* ell. *Pellaby*, *Munkenhof*, *Store Helvede*, *Lille Helvede*, *Skjælmholt* og *Gundes Hål*.

Villanavne er der også en Del af, særlig i Lunderskov. Disse kommer ind under eet: *Aldersro*, (i Gjelballe), *Granly*, *Hvidkilde*, *Solbakken*, *Rosenvæld*, *Duborg*, (ved Flensborg), *Escol*, (d. e. *Klase*, 4. Mosebog,

13. Cap., 24. V.!) *Corner*, (Hjørnet), *Pax*, (Fred), og måske findes der flere af denne Slags.

Endvidere kan nævnes alle mere offentlige Bygningers Navne som: *æ Brus*, (Brugsforeningen), *æ Smirres*, (Smedjen), *æ Høger* eller *æ Kjøman*, *æ Tæjlværg*, (Teglværket), *æ Mæjeri*, (Mejeriet), *æ Skuel*, (Skolen), *æ Gardner*, (Gartnerforretningen), *æ Fåsamlingshus*, (Forsamlingshuset) o. s. v.

Stationsbyen Lunderskov har nu også for få År siden fået Gadenavne, der i Hovedsagen ikke afviger fra Gadenavne i Købstæderne. „*Gammæl Lunnesgård*“ hedder nu *Østergade*, og Fortsættelsen af denne, Vejen til Gjelballe, hedder som sagt *Stralsund*, hvorfra *Persillevejen* går Nord på. Ellers er Gadenavnene følgende: *Jærnbanegade*, *Store-Gade*, *Frederiksberggade*, *Grønne-gade*, *Havegade*, *Nørre-*, *Vester- og Søndergade*, *Møllevej*, *Søgårdsvej* og *Drabæks-Allè*.

Så er vi færdige med Gennemgangen af *næsten* hele det Navnestof af forskellig Art, der måtte findes i Skanderup Sogn. Et enkelt Navn kan være glemt, men store Ting bliver der næppe tilbage. Det har vist, hvor stor en Mængde Navnestof hvert eneste Sogn gemmer på. Her har det først og fremmest været Hovedsagen at fremlægge Stednavnestoffet.

EFTERSKRIFT. Af Literatur, som *direkte* har været mig til Nytte ved denne Afhandlings Udarbejdelse, skal nævnes foruden Afhandlinger, der er nævnt efterhånden:

Gunnar Knudsen: *Sydsjællands Stednavne* (Årb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt 1917). Johs. C. H. R. Steenstrup: *Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie*. (Hist. Tidsskrift 6

R. V). *De danske Stednavne*. (Udv. F. F.). Oluf Nielsen: *Olddanske Personnavne*.

Af Ordbøger særlig: H. F. Feilberg: *Bidrag til en Ordbog over jydsk Almuesmål*. Kalkars *Ordbog over det æ. d. Sprog* o. fl. Af Kildeskrifter er benyttede: *Kong Valdemar den andens Jordebog* (Liber Census) (1231). *Ribe Oldemoder* (Avia Ripensis) (1469). *Gamle jydsk Tingsvidner*. (1491, 1503, 1523). Alle tre udg. af Oluf Nielsen. *Kancelliets Brevbøger* (1579, 1580, 1609).

Til Slut retter jeg en særlig Tak til cand. mag. Gunnar Knudsen og Dr. phil. Marius Kristensen for Råd og Hjælp. Cand. phil. Henrik Larsen takker jeg også for Hjælp ved Undersøgelsen af Markbogen. Dr. phil. Viggo Brøndal har også givet mig Oplysninger. Kortet er tegnet af stud. mag. Karl L. Wentzel. Jeg takker dem alle. Ligeledes er det mig en personlig Tilfredsstillelse at kunne takke alle hjemme i Sognet, der velvilligt har givet mig Oplysninger. Af dem må særlig nævnes: Husmand Otto Korsgård, Skanderup, Proprietær Niels Poulsen, Nagbølgård, Glarmester Mikkel Jørgensen, Lunderskov, og Rentier Andreas Jakobsen, Gjelballe.

